

ONZE DE SETEMBRE
— 2017 —

Catalunya, subjecte sobirà,
a la recerca de garanties
polítiques: el referèndum
de l'1 d'octubre

Carles Boix i Serra

Institut
d'Estudis
Catalans

**Catalunya, subjecte sobirà,
a la recerca de garanties polítiques:
el referèndum de l'1 d'octubre**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

DISCURSOS COMMEMORATIUS, 3

**Catalunya, subjecte sobirà,
a la recerca de garanties polítiques:
el referèndum de l'1 d'octubre**

CARLES BOIX I SERRA

ONZE DE SETEMBRE

DISCURS COMMEMORATIU 2017

BARCELONA

2019

Boix, Carles, autor

Catalunya, subjecte sobirà, a la recerca de garanties polítiques : el referèndum de l'1 d'octubre. —
Primera edició. – (Discursos commemoratius ; 3)

ISBN 9788499654638

I. Institut d'Estudis Catalans II. Títol III. Col·lecció: Discursos commemoratius ; 3

1. 1 d'octubre, Referèndum de l', Catalunya, 2017 2. Autodeterminació nacional — Catalunya

324(460.23)“2017”

323.17(460.23)

© Carles Boix i Serra

© 2019, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Coordinació de l'edició: Gabinet de la Presidència

Primera edició: febrer del 2019

Il·lustració de la coberta: Joan-Albert Ros i Torres

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Open Print, SL

ISBN: 978-84-9965-463-8

Dipòsit Legal: B 6257-2019

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Presentació	7
Parlament de benvinguda, <i>per Joandomènec Ros, president de l'IEC</i>	9
Discurs commemoratiu del 2017 Catalunya, subjecte sobirà, a la recerca de garanties polítiques: el referèndum de l'1 d'octubre, <i>per Carles Boix i Serra</i>	13
L'himne d' <i>Els segadors</i>	25

Presentació

Per celebrar la Diada Nacional de Catalunya, el dia 11 de setembre de 2017, al matí, l'IEC va obrir les portes de la seva seu a la ciutadania, que va poder visitar l'edifici de la Casa de Convalescència i participar en l'acte commemoratiu organitzat per la institució, al qual assistí l'Honorable Senyora Clara Ponsatí, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

El parlament de Carles Boix i Serra, catedràtic de ciència política i afers públics a la Universitat de Princeton i membre corresponent de l'IEC, titulat «Catalunya, subjecte sobirà, a la recerca de garanties polítiques: el referèndum de l'1 d'octubre», va ser l'acte central de la commemoració, acompanyat de l'actuació musical de Xuriach, que interpretà *La guerra*, de Mateu Fletxa, i el cant d'*Els segadors*, i per l'ofrena simbòlica a Rafael Casanova.

Parlament de benvinguda

Benvinguts a la jornada de portes obertes que tradicionalment l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) organitza per celebrar la Diada. Em permetran que els demani, abans de res, que fem un minut de silenci en emocionat record de les víctimes dels terribles atemptats que fa menys d'un mes s'esdevingueren a Cambrils i a la Rambla barcelonina, a quatre passes d'aquesta Casa de Convalescència, seu de l'IEC. Aquell fatídic 17 d'agost, l'Institut estava tancat per vacances, però l'impacte de l'atemptat sobre la vida acadèmica, a part d'altres aspectes molt més cruents, també es deixà sentir perquè aquell dia s'inaugurava una nova edició de la Universitat Catalana d'Estiu a Prada, en què l'Institut col·labora des de fa temps. Temo que aquell dia i els següents tothom estava més pendent dels telèfons intel·ligents que de les classes, les conferències i els actes que s'hi dugueren a terme. Les activitats acadèmiques, l'estudi, la recerca i la divulgació de la ciència —que, juntament amb la normativització de la llengua catalana, són les tasques fonamentals de l'Institut— són l'antítesi d'aquesta barbàrie que, a l'altra part del món però també a casa, sembla haver-se ensenyorit de la vida normal, pacífica i creativa que volem viure. La recerca científica és un exemple de col·laboració i entesa entre persones, institucions i contrades de diferents procedències i ideologies, tot el contrari de l'odi que pretén escampar el terrorisme del color que sigui.

Avui rememorem, vostès ho coneixen bé, que l'11 de setembre de 1714 Barcelona caigué davant dels exèrcits filipistes i Catalunya perdé, com ho havien fet també la resta de Països Catalans, les seves llibertats i, per la força de les armes i els decrets de Nova Planta, s'integrà en un projecte polític que avui encara estem patint —i espero que sigui per molt poc temps. L'Institut d'Estudis Catalans, com altres institucions acadèmiques, ha estudiat aquell període des de tots els punts de vista: l'històric, evidentment, però també el polític, l'econòmic, el social i el científic.

fic, i n'ha publicat els resultats en diverses monografies que els convido a llegir i a estudiar. De tot el que allà hi trobaran, jo en remarcaria dos aspectes fonamentals: el primer, la normalitat amb què la població barcelonina recuperà les seves activitats quotidianes malgrat la derrota i la repressió, i el segon, aquesta repressió multiforme i terrible que l'Estat exercí sobre els vençuts, que feu gairebé tants estralls materials i espirituals com la Guerra de Successió mateixa, i que en bona mesura encara és present.

Aquesta jornada de portes obertes està pensada perquè els ciutadans coneguin, si més no, l'embolcall de l'Institut d'Estudis Catalans, que és la Casa de Convalescència. Aquí, en els locals ben propers del carrer de Maria Aurèlia Capmany i en les seus delegacions que l'Institut té repartides per tots els Països Catalans, els membres de l'IEC i els socis de les vint-i-vuit societats filials hi fem recerca, organitzem congressos, conferències, cursos i presentacions de llibres, i cada any publiquem al voltant d'un centenar de revistes, monografies i llibres. L'Institut, que és conegut sobretot com l'acadèmia de la llengua catalana, és també un centre de recerca i d'estudi del patrimoni natural, històric, cultural i artístic del nostre país —és a dir, d'allò que anomenem *catalanística*— i de totes les ciències en sentit ampli. Per això, ens agrada donar-lo a conèixer en la societat. Moltes gràcies a tots vostès per ser avui aquí.

L'Institut ha participat durant molts anys en l'ofrena floral a Rafael Casanova, com es fa habitualment i s'està duent a terme en aquests moments davant del monument, obra de l'escultor Rossend Nobas, situat a l'encreuament de la ronda de Sant Pere amb els carrers d'Alí Bei i de Girona, molt a prop d'on va caure ferit el darrer conseller en cap durant el setge de Barcelona del 1714. L'acumulació d'actes al llarg de la Diada i la celebració de la nostra jornada de portes obertes feien incompatible l'ofrena floral davant del monument. Per això, l'any passat la vam incorporar en la nostra jornada de portes obertes i enguany la tornarem a fer aquí, d'una manera simbòlica, en aquest plafó que reproduïx l'escultura i que és a sobre l'escenari. M'hi acompanyaran els altres membres de l'Equip de Govern.

La companyia Xuriach, que ens ha ofert abans el toc d'acollida, ara actuarà amb un clàssic de Mateu Fletxa i també ens acompanyarà al final de l'acte amb el cant d'*Els segadors*.

Aquesta tarda, centenars de milers de catalans tornarem a sortir al carrer per exigir el dret a decidir i demanar la llibertat. Entre ells hi haurà, com en els darrers anys, membres de l'Institut i també el seu president. Perquè l'Institut d'Estudis Catalans és una casa de ciència i de cultura que també es deu al seu país. De fet, a tots els Països Catalans, i així ho demostrarem un cop més.

Enguany, des del punt de vista social i polític, vostès ho coneixen bé, la situació és diferent d'altres anys. Som a les portes d'un fet transcendent: el referèndum de l'1 d'octubre. L'Institut d'Estudis Catalans s'ha manifestat des de fa temps a favor

del dret a decidir de Catalunya, ha lamentat la imputació dels nostres polítics i ha signat el Pacte Nacional pel Dret a Decidir i el Pacte Nacional pel Referèndum. Així mateix, ha volgut difondre el parer expert dels seus membres sobre diversos aspectes del nostre futur. De la cultura a l'economia, de la sanitat a la recerca, de la llengua a l'energia i el medi ambient, de l'ensenyament al benestar... I ho ha fet en cicles de conferències i en publicacions. En els dies vinents, presentarem el darrer d'aquests documents com una contribució més de l'acadèmia a la construcció del país que tots desitgem. Esperem que els polítics que ens hauran de governar els pròxims anys hi trobin els suggeriments i els consells adients.

A més del discurs institucional, que en aquesta jornada de portes obertes fa el president de l'IEC, hem volgut sentir també la veu de diferents membres de l'Institut que des dels respectius camps d'expertesa ens fan arribar missatges relacionats amb la Diada i amb el futur del país. Fins ara, aquests discursos commemoratius han estat dictats per Salvador Cardús (2012), Carles Miralles (2013), Josep-Maria Terricabras (2014), Damià Pons (2015) i Eva Serra (2016). L'Institut ha publicat els quatre primers discursos i farà el mateix amb els següents, perquè entenem que cal difondre adientment el contingut, ben variat, però sempre punyent, d'aquests parlaments acadèmics i patriòtics.

Enguany, el discurs commemoratiu el dictarà Carles Boix, catedràtic de ciència política i afers públics a la Universitat de Princeton i membre corresponent de l'IEC, adscrit a la Secció de Filosofia i Ciències Socials. El tema escollit pel professor Carles Boix era gairebé obligat: el discurs es titula «Catalunya, subjecte sobirà, a la recerca de garanties polítiques: el referèndum de l'1 d'octubre». Els convido a escoltar-lo atentament i acabarem l'acte cantant plegats l'himne nacional de Catalunya.

JOANDOMÈNEC ROS
President de l'IEC

Catalunya, subjecte sobirà, a la recerca de garanties polítiques: el referèndum de l'1 d'octubre

CARLES BOIX I SERRA

Membre corresponent de l'IEC
(Secció de Filosofia i Ciències Socials)

Avui ens apleguem, en aquest bell matí de setembre, per commemorar aquells qui van donar la vida per Catalunya, per celebrar la supervivència de la nació catalana i, com una de les màximes institucions de pensament de casa nostra, per reflexionar plegats sobre el camí a fer per dur-la finalment a la seva plenitud com a país lliure.

Per aquest motiu, i considerant el moment polític, decisiu, que vivim, el meu propòsit avui és oferir-vos una breu defensa o justificació del referèndum convocat pel Parlament com a eina per a dotar Catalunya de la sobirania i les garanties polítiques i jurídiques necessàries per a superar la situació de subordinació que viu dins de l'Estat espanyol.

1

La idea de la nació moderna —i aquí vull emfatitzar l'adjectiu *moderna*, perquè el sentiment nacional en si és possiblement anterior al món contemporani, com es fa evident quan llegim l'oració fúnebre de Pèricles a Tucídides, quan repassem el concepte d'Israel a la Bíblia o quan considerem les apel·lacions de Maquiavel a Cèsar Borja perquè unifiqués Itàlia— va néixer amb la Revolució Francesa, entesa com a comunitat de ciutadans iguals davant la llei, aixoplugats sota el paraigua d'una administració racional, i governats per institucions amb la capacitat d'evitar el control permanent de l'Estat per una part de la població o del territori de la nació.

Ara bé, l'articulació exacta de la nació moderna va adoptar moltes formes, des

de la francesa o francojacobina (caracteritzada per la uniformitat absoluta) a la suïssocantonal (on els municipis encara poden votar directament si volen concedir o no la ciutadania suïssa a un estranger).

A Suïssa, l'articulació de la nació va ser relativament fàcil: la Guerra Civil de 1848, que va causar tres morts, va acabar amb el reconeixement d'una forta autonomia als cantons de la confederació helvètica, la pau religiosa i la igualtat lingüística. A França, el procés de construcció nacional va ser més costerut —la unitat lingüística no va arribar fins a la Primera Guerra Mundial, com a mínim—, però, per bé o per mal, es va cloure amb èxit.

Per contra, a Espanya, la revolució nacional va fracassar, va restar inacabada. A hores d'ara, la fi hegeliana de la història —una comunitat nacional sense fissures, articulada sota un estat acceptat com a legítim per tots els seus ciutadans— no s'hi ha assolit encara.

Durant tot el segle XIX, des de les mateixes Corts de Cadis —aquella assemblea reunida en un trosset de ciutat i ara mitificada pels patriotes espanyols més rancis— fins a la crisi de Cuba, espanyols i catalans van buscar gairebé sempre la manera d'articular les seves personalitats i els seus interessos nacionals.

Sense èxit.

Catalunya hauria pogut acabar sent espanyola a la francesa: desapareixent en la uniformitat lingüística i el localisme desarrelat del Village Catalan de l'autopista de Perpinyà.

O hauria pogut ser espanyola a la suïssa: feliçment integrada en una estructura pluriregional, amb la llengua i el dret reconeguts com demanava la dreta de casa nostra per boca de Mañé i Flaquer. O en un federalisme gairebé municipalista —el somni de l'esquerra pimarçalliana i dels nostres menestrals anarquistes que, per no utilitzar el terme *nació*, que els semblava repellant perquè el feien servir tant els seus cosins carlins com la dreta espanyola ultramuntana, es van inventar artefactes polítics incomprensibles.

L'Espanya de matriu castellanoandalus, però, no va poder imposar la solució francesa —sobretot perquè mentre París va oferir al Midi un tracte d'iguals (sota una sola llei) a canvi de renunciar a la seva memòria, la revolució liberal va fracassar a Espanya. I, per això, perquè la força de les armes no és mai suficient per a forjar pobles unificats, Catalunya va acabar no sent (o, almenys, no sentint-se) còmodament espanyola.

Per la seva banda, Catalunya no va poder imposar tampoc la solució suïssa. Torí i Milà van unificar Itàlia perquè Roma, governada pel Vaticà, no va oferir mai un projecte «imperial» per a la Península. Barcelona, en canvi, cap i casal d'un país demogràficament minso, no va poder desplaçar les elits reaccionàries i antiliberals espanyoles fins a crear un estat plurinacional i democràtic, o simplement un estat on pogués cogovernar sense restriccions de tota mena.

El públic escoltant el discurs commemoratiu de Carles Boix,
al pati de la Casa de Convalescència, seu de l'IEC.

Alguns han volgut veure en la mort del general Prim i en el fracàs de la Primera República el final d'un projecte de reforma integral d'Espanya per part de les elits catalanes. La idea és atractiva, tot i que difícil de provar amb certesa. El que sabem, en tot cas, és que, a cavall de la Guerra de Cuba i del començament del segle xx, els partits catalans, la generació de 1901, ja havien renunciat a refer per complet l'Estat espanyol, almenys com a «patriotes espanyols», i que, en canvi, enfrontats a una majoria espanyola lingüísticament, culturalment i espiritualment unificada, havien decidit canalitzar totes les seves energies a resistir i a aconseguir una autonomia que protegís la nostra personalitat cultural i nacional.

2

El resultat d'aquella doble impotència històrica, tant de castellans com de catalans per a afirmar-se plenament davant de o per damunt de l'altre, va ser l'emergència a la Península d'un conjunt de països infeliços.

Un conjunt de països amb personalitats nacionals diferenciades i projectes polítics divergents que Ortega y Gasset, fent servir un eufemisme propi d'un processista català, anomenà l'*Espanya invertebrada*.

Països infeliços perquè, en comptes de mantenir entre si una relació mínimament fraternal, van acabar coexistint sota una relació desigual entre una majoria còmoda amb el concepte d'una Espanya unitària i una minoria —Catalunya— maldant per sobreviure com a nació cultural i política.

Com ens recorda Hegel a la seva *Fenomenologia de l'esperit*, una relació entre desiguals o, potser més precisament, una relació de dominació sempre és una relació infeliç per a les dues parts que hi estan lligades.

Ho és per al dominat o subordinat:

- Perquè ha de doblegar-se a les exigències de qui l'ha subordinat.
- Perquè ha d'actuar sabent que qui el subordina l'ignora o l'utilitza instrumentalment.
- Perquè, si vol sobreviure, ha de maniobrar estratègicament: callant quan protestar agreuja la seva condició; aprofitant, en canvi, les crisis, insuficiències i divisions de la majoria, quan es produeixen, per aconseguir millorar les seves condicions, i sabent que tot aquest comportament el farà sempre sospitós de deslleialtat a la part o subjecte dominant. Aquest tacticisme serà interpretat per aquest com a *doble*, com a «falta de hombría», com a pur esperit comercial, que es doblega segons bufa el vent en cada moment, i que, per tant, serà objecte d'escarni.

Ara bé, aquesta relació també és infeliç per a la part dominant:

- Perquè aquesta no aconsegueix mai el reconeixement autèntic, concedit amb plena llibertat, de l'altra.
- I perquè aleshores això la fa reaccionar amb la ignorància i/o el menyspreu cap al subordinat per amagar la frustració de no ser estimada per allò que realment és o creu ser (i no per la força que utilitza).

3

I

En aquesta relació, cap de les dues parts és genuïnament lliure. Les dues parts estan, de maneres diferents, sotmeses a l'altra part.

L'única via, aleshores, per a transcendir el conflicte i per a alliberar-les d'una condició que tenalla tothom, implica crear una estructura política en què cada part pugui reconèixer i acceptar l'altra en peu d'igualtat.

Aquesta estructura comporta, en primer lloc, respectar la voluntat i l'autonomia de l'altra part. Implica, en segon lloc, abandonar l'ús de la violència, de l'espasa i de la coerció. I significa, finalment, establir una relació politicojurídica que garanteixi, des de la igualtat i la reciprocitat, la llibertat i la dignitat de cadascú.

La transició democràtica i el pacte constitucional de 1978 van oferir una oportunitat per, acceptant la realitat plurinacional de la Península, esmenar la relació de desigualtat que havia cristal·litzat definitivament en el procés de construcció d'Espanya com a estat modern.

Aquella oportunitat, però, ha acabat fracassant. Potser, com se sol dir, perquè la Constitució es va aprovar en un context polític marcat per la presència de la vella guàrdia franquista i per la mirada vigilant de l'exèrcit. Potser, qui ho sap, perquè els nostres ponents constitucionals, educats en un juspositivisme ingenu, més alemany que anglosaxó, es van acostar amb un federalisme difuminat i eteri.

En tot cas, aquella oportunitat va fracassar perquè no va garantir la posició d'igualtat de les nacions peninsulars.

Negant la idea que diverses comunitats nacionals podien coexistir com a iguals dins l'Estat, els autors de la Constitució espanyola van articular l'anomenat *estat de les autonomies* amb fonaments doctrinals absolutament vagues —reconeixent l'existència de *nacionalitats* i alhora reservant a l'Estat espanyol el títol de *nació*.

La distribució específica de competències entre l'Estat central i les futures autonomies va seguir la mateixa pauta d'inconcreció i ambigüitat. Nominalment, la Constitució va permetre concedir als governs autonòmics competències àmplies i fins i tot exclusives sobre un ventall considerable de matèries legals. Però, un cop més, va reservar per al Govern central el dret d'intervenir en qualsevol qüestió a través de les anomenades *lleis bàsiques*.

Imitant la Constitució de l'Alemanya federal i la seva empremta keynesiana, els ponents constitucionals van dipositar la tasca de resoldre totes aquestes contradiccions, és a dir, el poder final d'interpretació del sentit exacte dels mots de la Constitució i de les lleis, en un àrbitre polític superior, el Tribunal Constitucional. El problema, però, és que la composició d'aquest àrbitre va quedar en mans de la majoria espanyola. I, un cop superada la inestabilitat de la transició, en què l'esquerra espanyola necessitava el suport de Catalunya, l'àrbitre teòricament neutral va convertir-se en l'instrument, elegant solament en les formes, per a reproduir unes relacions de subordinació que la Constitució hauria d'haver resolt.

És cert que, per blindar les competències de les autonomies, la Constitució va regular un procediment que exigia l'acord conjunt dels organismes centrals i regionals per a aprovar i modificar els estatuts d'autonomia. Un cop aprovat i/o reformat un estatut d'autonomia per una majoria qualificada (de dos terços) al Parlament autonòmic, calia l'aprovació del Parlament espanyol (per majoria absoluta), i, finalment, la ratificació dels habitants de la comunitat autònoma mitjançant un referèndum. Aquest sistema, que alguns han mitificat com a procediment de blind-

datge de l'autonomia catalana, era de per si defectuós: el Parlament espanyol tenia potestat per esmenar l'Estatut i forçar la població catalana a acceptar el text retallat en una consulta plebiscitària.

Com és ben sabut, tota aquesta estructura, feble al meu entendre, de garanties va saltar pels aires un cop el Tribunal Constitucional es va erigir com a àrbitre últim de l'estat de les autonomies. L'any 2010, la majoria va fer explícita la seva condició de part i jutge en el joc polític peninsular. La relació de desigualtat va fer-se evident amb tota la seva cruesa un cop més. I Catalunya va entrar en estat de rebel·lia.

Perquè, cal subratllar-ho públicament, la protesta actual no té les seves arrels en una qüestió tributària, o en una queixa de manca de serveis i infraestructures dignes, o en un problema de discriminació lingüística —tot i que aquests greuges hi són i és legítim explicar-los i utilitzar-los. La protesta actual es fonamenta, principalment i per damunt de tot, en la voluntat, crec que generalitzada, de crear una relació basada en la dignitat, la igualtat i la llibertat de tothom.

4

La gran lliçó del període democràtic establert l'any 1978 i, sobretot, de la negociació de l'Estatut de 2006, coronada per la sentència del Tribunal Constitucional, és que l'estructura constitucional espanyola no garanteix cap espai sobirà als catalans (com a catalans). Catalunya era i és una minoria nacional permanent, sempre susceptible de ser corregida i laminada pel vot de la majoria.

Des de l'òptica jacobina del ciutadà sense atributs (perquè és la llei la que li dona atributs, si n'hi dona cap), Espanya és una democràcia sense problemes. Aquesta òptica és, però, una entelèquia: la realitat històrica espanyola, el sentiment dels ciutadans de l'Estat espanyol, ens diu clarament que hi ha diferenciació nacional interna. I que, amb l'estructura actual, aquesta diferència ni queda reconeguda ni queda protegida.

Vol dir això, però, que no hi ha cap mena d'arquitectura constitucional que permeti restablir i mantenir una relació d'igualtat entre Catalunya i Espanya sense ser independents?

Els nostres federalistes, si encara en queden gaires, creuen que sí.

És evident, però, que els termes *federalisme*, *federació* i *pacte federal* són poli-sèmics. Mèxic, Àustria o Suïssa són estats federals. I, tanmateix, les seves diferències constitucionals, en l'àmbit operatiu, són extraordinàries. Dissenyar i proclamar un estat federal no resoldria res si abans no investiguem quines són aquelles constitucions federals que permeten garantir l'execució del pacte federal en els termes acordats per tots els seus membres.

Dit en altres termes, cal que ens preguntem: hi ha alguna mena de federació que inclogui mecanismes constitucionals per a prevenir l'exploració per part d'un o més membres de la federació de la resta dels territoris de l'Estat? I, és aquesta federació possible a Espanya?

Tradicionalment, la majoria dels teòrics del federalisme, preocupats per la relació entre el govern federal i les unitats federades com la principal font de tensions polítiques, han reiterat que l'única federació que pot funcionar correctament és aquella que estableix una distribució equilibrada de poders entre el govern federal i els estats federats: un sistema en què el govern federal no és prou fort per a explorar els estats federats, però en el qual té alhora la capacitat i la força necessàries per a mantenir unida la federació.

Aquesta teoria del federalisme ideal, que proposo anomenar *teoria federalista dels rinxols d'or* (en honor a aquella noieta que no va prendre ni la sopa calenta ni la sopa freda), és plausible.

En realitat, però, el govern federal depèn, al capdavant, del grau de suport d'algunes o de totes les unitats federades per a fer valer la seva posició i mantenir la federació unida.

I, per això mateix, l'èxit o el fracàs d'una federació a l'hora de garantir els drets de les unitats federades rau en un lloc diferent: en la naturalesa i la identitat nacional de les unitats federades.

Considerem, primer, el cas en què totes les unitats federades comparteixen la mateixa identitat nacional i en què les divisions polítiques existents no coincideixen amb els límits territorials de les unitats subnacionals (o si ho fan, són relativament poc profundes). Aquest és el cas dels Estats Units avui en dia: una sola identitat nacional, amb conflictes polítics que pivoten al voltant d'una dimensió com la classe, la raça, la religió, etc., amb els diferents grups polítics i socials distribuïts per igual a tot el territori. En aquest cas, no és clar que cap dels estats de la Unió pugui ser marginat sistemàticament per la resta: les coalicions polítiques probablement s'organitzaran seguint les divisòries de classe o religió i les coalicions interregionals que es puguin formar seran generalment temporals. I com que aquestes coalicions no seran permanents, no hi haurà perill d'exploració o discriminació d'una part de la federació en mans de la resta. En altres paraules, les garanties dels estats federats, pactades en la Constitució, es respectaran.

Considerem, ara, el cas d'un país federal amb fortes identitats territorials (és a dir, on cada estat federat té la seva pròpia identitat nacional) i on els estats federats es troben alineats en dos blocs més o menys equilibrats quant a poder. Aquest és el cas de Bèlgica, on valons i flamencs tenen un pes similar. En aquest supòsit, el manteniment del pacte federal es deriva o es derivarà directament de l'equilibri de poder de les dues parts.

Per una raó no gaire diferent, el pacte federal també queda garantit en aquells països plurinacionals on hi ha diverses unitats federals amb identitats nacionals particulars i on cap d'aquestes unitats (o blocs d'unitats amb la mateixa identitat) representa una majoria de la federació. La Unió Europea s'aproxima a aquesta situació. En aquesta instància, totes les regions o blocs de regions existents poden formar coalicions alternatives entre si: això dona a tothom les mateixes oportunitats de participar en el govern i de bloquejar qualsevol intent de discriminació o d'exclusió permanent.

Deixeu-me il·lustrar aquest cas amb l'exemple d'un país amb tres regions de pes similar (i identitats diferents): *A*, *B* i *C*. Per aprovar una llei per majoria, hi ha quatre coalicions disponibles per a fer-ho: *AB*, *AC*, *BC* i *ABC*. En aquesta situació, si *A* s'alia amb *B* per explotar *C*, *C* sempre pot proposar a *A* un pacte millor contra *B*. Naturalment, *B* pot fer la mateixa proposta, millorada, a *A* o a *C*. En aquest joc o ball de coalicions, la possibilitat de mantenir un pacte estable entre dues regions és impossible i la discriminació o subordinació d'una regió no és factible.

Totes aquestes dinàmiques no es produeixen, en canvi, en aquells casos en què hi ha una federació plurinacional i en què una de les unitats (o un bloc d'unitats amb una identitat compartida) té una majoria (demogràfica) sobre les altres unitats. En aquest cas, la probabilitat d'una situació de discriminació o l'exploració de la minoria, fiscal, lingüística o cultural, és considerable. I, com a conseqüència, la probabilitat d'una reacció secessionista i el trencament de la federació, també.

Aquest seria el cas d'Espanya fins i tot si establís un sistema federal. I aquest va ser el cas de Iugoslàvia, on la classe dirigent sèrbia controlava els aparells de l'Estat sota Tito.

Per posar remei a aquesta asimetria en les relacions de poder, els teòrics del federalisme han proposat sovint una estructura federal asimètrica, dirigida a compensar, institucionalment, els desequilibris demogràfics o materials entre unitats federades —mitjançant la cessió a les minories territorials de competències extraordinàries o mitjançant la creació de jurisdiccions especials.

La solució sembla atractiva.

Però, un cop més, comparteix el mateix problema amb tots els altres tipus de federacions (i, de fet, de tots els estats). Necessita fonamentar-se en un mecanisme que garanteixi l'aplicació dels acords inclosos en el pacte constitucional inicial, és a dir, que garanteixi la interpretació de les paraules escrites a la Constitució, en el sentit entès per les parts que el van firmar o acceptar.

Dit altrament, aquest sistema de federalisme asimètric només pot funcionar si l'àrbitre que dirigeix els conflictes entre govern federal i unitats federades i entre aquestes ho fa sense discriminar ningú. És a dir, si hi ha un àrbitre que no és part i jutge d'una decisió o sentència, que no està capturat o segrestat per una part de la federació.

És això possible? Sí, efectivament, ho és. Només cal que les parts afectades (les unitats federades) siguin copartíips en la composició de l'àrbitre (el Tribunal Constitucional o Suprem corresponent), que en formin part en condicions d'igualtat. En altres paraules, que tinguin poder de veto, que, de manera reconeguda per la Constitució, puguin bloquejar decisions lesives per als seus interessos —sempre que, en fer-ho, actuïn amb la bona fe que requereix el compromís de complir amb el pacte constitucional inicial.

En el cas històric concret que ens ocupa, Espanya, això equival a fer possible que Catalunya participi en condicions de paritat en les decisions centrals, que pugui exercir el dret de veto sobre l'actuació de l'Estat. I, en definitiva, que, com a remei a un tractament reiteradament injust, a una situació de desprotecció constant, pugui, si escau, alliberar-se de l'acció opressiva de la resta de la federació.

En definitiva, la participació paritària en les institucions federals o centrals sembla l'únic remei a la possibilitat d'explotació en un país plurinacional dividit de manera permanent entre una majoria i una minoria.

5

En aquest sentit, el dret d'autodeterminació (la celebració d'un referèndum d'autodeterminació) és, en primer lloc, equivalent o, si volem, una derivació d'aquest sistema de protecció. Perquè dota la minoria nacional d'un instrument que, en circumstàncies excepcionals, li permet bloquejar una situació d'abús constant.

I, en segon lloc, perquè, en una situació en què el text constitucional no inclou un sistema de garanties efectiu, com és l'actual, l'exercici del dret d'autodeterminació es converteix en l'única barrera efectiva de què disposen els membres d'una minoria davant de l'abús de la majoria; davant de la negativa de l'Estat, malgrat disposar de preceptes constitucionals que permeten fer consultes als ciutadans catalans, a facilitar cap mena de referèndum.

En una paraula, és legítim convocar un referèndum?

Sí.

És legítim, fins i tot en aquells casos en què la minoria acceptà la Constitució vigent, com va ser el cas de Catalunya l'any 1978, perquè la minoria no va preveure que la majoria abusaria de la seva força numèrica.

És legítim fer-ho fins i tot si la Constitució espanyola no reconeix literalment el dret d'autodeterminació. Perquè, com va escriure el Tribunal Suprem del Canadà, en la seva opinió sobre la realització d'un referèndum al Quebec, «la Constitució no és solament un text escrit. Engloba tot un sistema de principis que regeixen l'exercici del poder constitucional [...] el federalisme, la democràcia, el

constitucionalisme i la primacia del dret, així com el respecte a les minories». I, per tant, les accions d'un dels estats del Canadà havien i han de considerar-se tenint en compte aquests principis. I si és cert que el tribunal no reconeixia el dret «directe» del Quebec a la secessió, sí que acceptava la possibilitat de consultar els seus ciutadans si això anava seguit d'una voluntat de negociació sobre els termes de la separació.

Una interpretació correcta de la Constitució no pot ser mai literal. Aquesta interpretació literal és la que van fer servir, als judicis de Nuremberg duts a terme per les potències aliades després de la Segona Guerra Mundial, els jutges i oficials alemanys processats per crims comesos contra, entre altres minories, la població jueva o l'ètnia gitana: els inculpats van defensar-se dels delictes que se'ls imputava tot al·legant que s'havien limitat a obeir les ordres dels seus superiors d'acord amb la legalitat constitucional. I és que Hitler, un cop va guanyar les eleccions a Alemanya i fou escollit canceller del Govern, va procedir a declarar l'estat d'emergència d'acord amb les prerrogatives establertes per l'article 48 de la Constitució alemanya. Dos mesos després, el Parlament l'esmenà, tot seguint els procediments indicats al text constitucional, per concentrar el poder polític a l'executiu. La Constitució de Weimar no va ser derogada mai i, fins i tot al bell mig de la guerra, el Reichstag continuà ratificant els decrets promulgats per l'executiu.

Carles Boix pronunciant el discurs patriòtic al pati de la Casa de Convalescència, seu de l'IEC.

Finalment, és legítim, en una situació excepcional, i atès que es van obligar a complir-lo, convocar un referèndum d'una manera unilateral, és a dir, sense el consentiment de totes les parts, en el cas que una de les parts hagi viciat, amb el seu comportament, la naturalesa del pacte constitucional.

Deixeu-me concloure tot recuperant el fil inicial de la meva intervenció:

- L'objectiu final d'aquest referèndum és el de corregir una situació abusiva.
- L'objectiu del referèndum és el de restablir la dignitat de totes les parts en conflicte, tant la majoria com la minoria.

El referèndum és, en definitiva, una oportunitat per a crear una relació d'igualtat que encara no existeix i, al cap i a la fi, per a alliberar tant Espanya com Catalunya de totes les distorsions i servituds que imposa una relació injusta.

Carles Boix i Serra (Barcelona, 1962) es va llicenciar en dret i en geografia i història per la Universitat de Barcelona (1985-1986), va fer un màster en administració pública a la Universitat Harvard (1990), on es va doctorar en ciències polítiques (1995), i va obtenir el Toppin Prize a la millor tesi doctoral. Fou professor de ciència política a la Universitat Estatal d'Ohio (1995-1999) i a la Universitat de Chicago (1999-2006). Des del 2010, és catedràtic de ciència política i afers públics a la Woodrow Wilson School de la Universitat de Princeton. El 2013 va ser nomenat director de l'Institut de Política Econòmica i Governança a la Universitat Pompeu Fabra, a la Barcelona Graduate School of Economics. Ha centrat la seva investigació en l'anàlisi empírica de la democràcia i l'economia política comparada. Fou assessor del Banc Mundial i del Banc Interamericà de Desenvolupament; és membre de l'Acadèmia Americana d'Arts i Ciències, membre fundador del Col·lectiu Wilson i membre del Consell Assessor per a la Transició Nacional. Ha col·laborat en obres col·lectives importants com l'*Oxford handbook of comparative politics* (2007), coeditat amb Susan Stokes. Ha publicat nombrosos articles en revistes prestigioses, especialment a *American Political Science Review*, *The Journal of Politics* i *Political Science and Politics*, i és col·laborador habitual del diari Ara. Entre les seves publicacions destaquen *Political parties, growth and equality* (1998, Premi William Riker 1999), *L'obertura catalana. Estratègies polítiques del catalanisme en un món interdependent* (2002, Premi Idees d'Assaig), *Democracy and redistribution* (2003, Premi Mattei Dogan i Premi William Riker 2004), *Cartes ianquis. Un passeig sense servituds per Catalunya i el món* (2012), amb la col·laboració de Jordi Graupera, i *Political order and inequality. Their foundations and their consequences for human welfare* (2015). Ha rebut el Premi Periodístic de la Fundació Catalunya Oberta (2012). Ingressà a l'IEC com a membre corresponent el 2016.

L'himne d'*Els segadors*

Com assenyala Josep Massot i Muntaner en el seu estudi, signat conjuntament amb Salvador Pueyo i Oriol Martorell, titulat *Els segadors. Himne nacional de Catalunya* (1983), l'origen i el desenvolupament de l'himne *Els segadors* procedeix d'una cançó popular nascuda arran dels fets històrics del període 1639-1640.

El text pren de base la versió recollida per Manuel Milà i Fontanals (1853), la qual s'ha anat adaptant fins a arribar a l'actual, segons una darrera revisió d'Emili Guanyavents (1899) i amb la tornada unificada recentment. La música, en totes les versions i arranjaments, s'ha desenvolupat a partir de l'harmonització de la cançó que feu Joan Lamote de Grignon (1937) i algunes puntualitzacions introduïdes per Oriol Martorell, Manuel Oltra i Enric Gispert (1981).

Catalunya, triomfant,
tornarà a ser rica i plena!
Endarrere aquesta gent
tan ufana i tan superba!

Bon cop de falç!
Bon cop de falç, defensors de la terra!
Bon cop de falç!

Ara és hora, segadors!
Ara és hora d'estar alerta!
Per quan vingui un altre juny
esmolem ben bé les eines!

Bon cop de falç!
Bon cop de falç, defensors de la terra!
Bon cop de falç!

Que tremoli l'enemic
en veient la nostra ensenya:
com fem caure espigues d'or,
quan convé seguem cadenes!

Bon cop de falç!
Bon cop de falç, defensors de la terra!
Bon cop de falç

La companyia Xuriach interpretant l'himne
al pati de la Casa de Convalescència, seu de l'IEC.

COMPANYIA XURIACH

Marc Riera, flabiol i tamborí
Daniel Carbonell, xeremia
Xavier Banegas, sacabutx
Joaquim Guerra, baixó
Òscar Prats, percussió

Xuriach, companyia de música i dansa creada el 2009, està especialitzada en la dansa i la música del Renaixement i el Barroc, amb un particular interès en el repertori català i ibèric. A partir d'anys d'estudi i investigació, el treball de Xuriach ha estat àmpliament reconegut per la solidesa de les seves propostes, el bon coneixement del període, el repertori, l'estètica, l'entorn sociocultural, la recreació de vestuari i, sobretot, per la passió i la il·lusió que transmeten i per la seva capacitat d'adaptar-se al públic i a l'ocasió, tot fent reviure aquest repertori i posant-lo a l'abast de tothom d'una manera amena i creativa.

